

Прегледни рад

Примљено: 25. 8. 2015.

UDK 343.988:305](497.11 Niš)

Ревидирана верзија: 12. 5. 2016.

Одобрено за штампу: 28. 6. 2016.

СТРАХ ОД КРИМИНАЛИТЕТА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША: ИСПИТИВАЊЕ РОДНИХ РАЗЛИКА ^а

Слободанка Константиновић Вилић*, Невена Петрушић,
Наталија Жунјић

Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, Србија

**boba411@gmail.com*

Апстракт

Постојање страха од криминалитета представља значајан друштвени проблем који има негативни утицај на квалитет живота појединаца и шире друштвене заједнице. Неопходно је да страх од криминалитета буде сагледан из родне перспективе јер различити безбедносни проблеми у заједници различито погађају жене, девојчице, мушкарце, дечаке, као и особе различитих сексуалних и родних идентитета. Међу њима постоје велике разлике и у погледу субјективног доживљаја угрожености, стварних узрока њихове небезбедности и сл. У раду је изложен теоријски оквир истраживања, резултати и кључни налази истраживања родне димензије страха од криминалитета на територији града Ниша. Они пружају увид у разлике у испољавању страха од криминалитета код мушкараца и жена, које постоје како у погледу конкретних ситуација у којима се свакодневно налазе тако и у односу на поједине облике криминалитета. Откривање ових разлика доприноси бољој процени безбедносних потреба жена и мушкараца, које је потребно узети у обзир приликом утврђивања политика и стратегија безбедности на националном и локалном нивоу.

Кључне речи: страх од криминалитета, родне разлике, виктимизација, безбедносне потребе.

^а Истраживање је спроведено у оквиру ширег пројекта „Ка родно осетљивој стратегији безбедности града Ниша”, који је реализовао стручни тим *Женског истраживачког центра за едукацију и комуникацију* из Ниша, уз финансијску помоћ *OSCE Mission to Serbia Democratization Department DEMSEC*.

FEAR OF CRIME IN THE TERRITORY OF THE CITY OF NIŠ: EXPLORING GENDER DIFFERENCES

Abstract

The fear of crime is a significant social problem which has a negative impact on the quality of life of an individual and the society as a whole. When examining the fear of crime, it is therefore necessary to consider this issue from the gender perspective because different security problems in a community have a different impact on women, girls, men, boys, and persons of different sexual and gender identities. There are also huge differences among them in terms of their subjective perceptions of danger, real causes of their insecurity, etc. The paper presents the theoretical framework, key findings and final results of the authors' research into the gender dimensions of the fear of crime on the territory of the City of Niš. The research results provide an insight into different perceptions of fear of crime in men and women, which may be observed not only in terms of actual everyday situations but also as related to specific types of crime. The identification of these different perceptions contributes to a better assessment of security needs of both men and women, which should be taken into account in the process of creating security policies and strategies on the national as well as the local level.

Key words: fear of crime, gender differences, victimization, security needs.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Значајни показатељи нивоа безбедности у друштву јесу страх од криминалитета, осећање (не)сигурности, као и степен задовољства радом органа формалне друштвене контроле у откривању и процесуирању кривичних дела. Страх од криминалитета, који обухвата веровање у криминалитет и/или јавни ред, те њихову перцепцију и емоције према њима – негативно утиче на осећања, размишљања или понашања људи,¹ а његове негативне последице испољавају се и на друштвеном и на индивидуалном плану. У друштву страх од криминалитета нарушава социјалну кохезију, слаби социјалне везе, док на индивидуалном плану угрожава личне слободе ограничавајући слободу кретања и доприноси осећању несигурности и незадовољства суседством, радом органа формалне друштвене контроле и укупним животом у заједници.

Пажња научника и истраживача била је усмерена на унапређење контроле криминалитета и смањење ризика од виктимизације, док је проучавање страха од криминалитета, као посебног социјалног проблема са свим компонентама, које укључују афективну, когнитивну и бихевиоралну димензију, било потпуно занемарено. Помак у истраживању страха од криминалитета донео је исказ из извештаја *The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice* (1967) да је „најштетнији ефекат насилног криминалитета страх и да се страх не сме потцењивати” (Đurić, Popović-Čitić, 2012: 92).

Студије о страху од криминалитета служе као добар путоказ свим субјектима који се баве проблемом криминалитета и безбедности, а посебно су значајне за утврђивање степена остваривања субјективне димензије права на сигурност – права да се људи осећају сигурним од криминалитета, које је једно од основних људских права. Испитивање страха од криминалитета захтева сагледавање његових родних димензија. Постоје различити безбедоносни проблеми у заједници, као што су насиље у породици, трговина људима, наркоманија, вршњачко насиље и они различито погађају жене, девојчице, мушкарце, дечаке, као и особе различитих сексуалних и родних идентитета. Међу њима постоје велике разлике у погледу субјективног доживљаја угрожености, стварних узрока њихове небезбедности и сл. Страх од криминалитета израженији је код жена него код мушкараца иако су мушкарци чешће жртве кривичних дела, што се објашњава чињеницом да кривична дела у којима су жене чешће жртве (сексуални деликти и насиље у породици), у већој мери изазивају страх од криминалитета. Израженији страх од криминалитета код жена може бити последица перцепције ризика личне рањивости, повезаног са постојећом или могућом сексуалном природом претњи. Патријархално друштво жене од детињства васпитава да су осетљивије на криминалитет, па су њихове животне активности често ограничене ради избегавања потенцијалне виктимизације. Мушкарци се, с друге стране, уче да буду неустрашиви, не признају осећање рањивости и страха од криминалитета. Када се говори о испољенијем страху од криминалитета код жена, неопходно је узети у обзир њихову родну улогу, сексуалну опресију и јачу неформалну социјалну контролу понашања жена. Дакле, безбедносне стратегије и политике морају се градити уз сагледавање и уважавање родних аспеката страха од криминалитета, јер само такав приступ обезбеђује да безбедносне потребе жена и мушкараца буду задовољене.

РОДНА ДИМЕНЗИЈА СТРАХА ОД КРИМИНАЛИТЕТА – ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Дефинисање страха од криминалитета предмет је теоријских полемика и неслагања. Заговорници уже дефиниције страха од криминалитета сагледавају га као емоционалну реакцију на криминалитет или симболе криминалитета (Ђурић, Поповић-Ћитић, 2012: 94). Шира дефиниција укључује три повезане димензије: афективну или емоционалну, когнитивну или евалуативну и бихевиоралну или понашајну. Афективна (емоционална) димензија обухвата емоционалне реакције појединца на могућу виктимизацију различитим облицима криминалитета; когнитивна (евалуативна) димензија односи се на субјективно сагледавање личног ризика виктимизације и опажање

озбиљности последица потенцијалне виктимизације; бихевиорална (понашајна) огледа се у предузимању индивидуалних проактивних безбедносних активности избегавања потенцијалне виктимизације криминалитетом (Ђурић, Поповић-Ћитић, 2012: 94).

На страх од криминалитета утичу: социодемографска обележја (пол, узраст, образовање, рурално или урбано порекло), претходна виктимизација, начин живота, извештавање масовних медија о криминалитету, ранији контакти са полицијом и правосудним системом, комуникације са суседима, особине личности и сл. За разлику од ризика виктимизације, као когнитивне процене вероватности да ће се у стварности догодити виктимизација, страх од криминалитета је примарно психолошка, емотивна реакција и дефинише се као доживљај појединца или групе који представља веровање, перцепцију или емоције у односу према криминалитету или јавном реду, а има негативно дејство на њихова осећања, размишљања или понашање и квалитет живота (Gjoni, 2006: 171; Šakić, 2010: 1).

Захваљујући опсежном научном посматрању на међународном и компаративном плану,² страх од криминалитета смештен је у јавни дискурс и значајна је политичка тема која уноси промене у заједницу. Истраживања су усредсређена на откривање предвиђања страха од криминалитета или оних социодемографских и других обележја која знатно корелирају са показатељима страха од криминалитета. Утврђено је да пол испитаника представља један од најзначајнијих фактора предвиђања страха од криминалитета. Наиме, иако виктимолошке студије показују да је угроженост криминалном виктимизацијом већа код жена него код мушкараца, жене су најмање двоструко склоније исказивању страха од криминалитета у односу на мушкарце (Getoš, Gibel, 2012: 539).

Ретка истраживања вршена у Србији³ потврдила су повезаност пола са осећањем страха од криминалитета. Она постоји како на плану конкретног страха, тј. осећања сигурности у којима се испитаници свакодневно налазе, дању и ноћу, у средини у којој живе, тако и на плану апстрактног страха од појединих кривичних дела (Melou, Miller, 2011: 37). Међутим, разлика с обзиром на пол није велика,

² Међународне анкете о виктимизацији (MAV) први пут су спроведене 1989. Пилот истраживања су спроведена у САД, Холандији и Финској (Zvekić, 2001: 22). Такође, треба поменути „Међународно истраживање о жртвама криминалитета” (*International Crime Victim Survey* или ICUS) и „Европско истраживање криминалитета и сигурности” (*European Crime and Safety Survey* или EU ICS). Видети опширније: Konstantinović Vilić, Nikolić Ristanović (1998: 322)

³ У Србији је прво истраживање страха од криминалитета спроведено 1988. године у Београду путем анкете 400 испитаника/испитаница (Nikolić Ristanović, 1990: 343,344).

осим када се ради о страху од криминалитета ноћу, у том случају жене испољавају већи страх од мушкараца (Nikolić Ristanović, 1990: 350). Истраживањем разлика између безбедносних потреба жена и мушкараца (Odanović, Vjeloš 2012: 19) утврђено је постојање низа фактора који доприносе осећању (не)безбедности жена у заједници. Можемо их поделити на социјалне (незапосленост, сиромаштво, дискриминација, финансијска зависност од партнера, ниске казне за извршиоце сексуалног и родно заснованог насиља и сл.) и ситуационе или факторе ризика који воде ка већем ризику виктимизације жена (неосветљене улице, паркови, подземни пролази, гараже и друга јавна места, удаљена и изолована аутобуска стајалишта итд.).

Теорије социјализације указују на однос васпитања у детињству и исказивања страха од криминалитета код жена и мушкараца. Код жена се васпитањем ограничава распон активности у сврху избегавања потенцијалне виктимизације, док се код мушкараца инсистира на неустрашивости и непризнавању осећања рањивости и страха (Šakić, 2010: 4). Већи осећај несигурности код жена објашњава се моделом рањивости или индиректне виктимизације (Bottoms, Roberts, 2010: 2). За разлику од мушкараца, код жена постоји страх од појединих облика криминалитета, најчешће силовања и сексуалног злостављања (Karmen, 2004: 247), физичког напада и провала у стан, који такође могу довести до сексуалног злостављања. Страх од криминалитета заступљенији је међу млађим женама, наиме, у пракси су оне и најчешће жртве ових облика криминалитета. То је потврдило истраживање међу студентском популацијом, према коме међу студентима и студенткињама постоје значајне разлике у испољавању страха од криминалитета (Šakić, 2010: 16).⁴ Такође, међу студентском популацијом постоји статистички значајна повезаност између пола испитаника и страха од просјака, провале у кућу када је испитаник, односно испитаница, у њој и депарења. Емоционална димензија страха код имовиских и сексуалних деликата (силовање) израженија је код испитаница него код испитаника. Код студенткиња је више изражено осећање несигурности и избегавања неких делова града из личне безбедности (Ljubičić, Labaš, 2010: 630, 635).

⁴ Ово истраживање је показало да студенткиње исказују већи страх од општег криминалитета него студенти; више се боје вербалне и физичке претње, физичког напада, провале у стан, да ће бити жртве сексуалног напада или покушаја убиства; уопштено, студенткиње показују већи страх од свих кривичних дела осим крађе.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет и циљеви истраживања

Предмет истраживања су родне димензије страха од криминалитета код особа које живе на територији града Ниша. Основни циљ истраживања био је да се испита осећање (не)сигурности у средини у којој испитаници оба пола живе, лична процена степена њихове безбедности, ниво општег страха од криминалитета и од појединих облика криминалитета, као и субјективна процена ризика којима су изложени. Непосредни циљ истраживања био је испитивање разлика између мушкараца и жена с обзиром на страх од криминалитета у свакодневном животу, као и у односу на поједине облике криминалитета. Полазна претпоставка била је да ће код жена бити израженији страх у ситуацијама које су повезане са облицима насиља и криминалитета где су жене доминантно жртве.

Узорак

Анкетирано је укупно 512 пунолетних испитаника оба пола који имају пребивалиште на територији општина Медијана (182), Пантелеј (85) Палилула (145), Црвени крст (71) и Нишка бања (29), и то 265 испитаница и 247 испитаника.⁵ Узорак је одређен путем случајног избора улица и зграда у појединим општинама. Број испитаника у узорку одражава бројност становника у општинама у којима је истраживање вршено. Подаци су прикупљени коришћењем теренске анкете, методом анкетирања испитаника у домаћинствима на основу посебно сачињеног упитника. Анкетирање је спроведено од 4. 8. 2014. до 1. 9. 2014. године.

Узорак чине испитаници различитог узраста, брачног статуса и образовања. Дистрибуција испитаника оба пола по узрасту одговара старосној структури становништва у посматраним општинама, а њихов распоред према пребивалишту по општинама одговара величини општина на којој имају пребивалиште. Највећи број свих испитаника користи стан или кућу као пребивалиште (мушкарци – стан 59,1%, кућа – 40,5%; жене – стан 58,1%, кућа – 40,0%). У погледу брачног статуса испитаника, између мушкараца и жена не постоје процентуално значајне разлике. Заједничко је да је у узорку највећи број мушкараца ожењен – 61,1% и да је највише жена удато – 50,6%.

⁵ Како не постоје подаци о полној структури становника Ниша, коришћени су подаци из публикације „Жене и мушкарци у Србији” (Републички завод за статистику, 2011) и однос жена и мушкараца у овом типу насеља (100.000–500.000). Полна структура узорка је таква да је број испитаница за 18 већи од броја испитаника.

Испитаници углавном имају средње и високо образовање, како мушкарци тако и жене. Највећи проценат испитаника запослен је на неодређено време – мушкараца 34,0%, а жена – 29,8%. Процент незапослених жена већи је од процента незапослених мушкараца – 21,1% према 17,0%. У узорку је више студената него студенткиња 8,5% према 6,0%, само је једна ученица и један земљорадник.

Испитаници у највећем проценту живе у заједничком домаћинству са супружником и децом: мушкарци – 42,1%, жене – 40,4%, а са родитељима живи 25,5% мушкараца и 26,4% жена. Само са децом живи већи број жена (7,9%) него мушкараца (1,6%). Већи је и проценат жена које живе саме (12,8%) него мушкараца (10,9%). Веома мали број мушкараца и жена живи у породици своје одрасле деце (3,2% мушкарци и 3,0% жене).

Инструменти процене

Подаци су прикупљени помоћу посебно сачињеног упитника који је представљао операционализацију показатеља страха од криминалитета, при чему је направљена комбинација показатеља који се користе за мерење страха од криминалитета, уз контекстуализацију с обзиром на средину у којој се истраживање спроводи и функцију истраживања у овом пројекту.

Упитник је садржао три врсте питања. Прва група обухвата независне варијабле: пол, године старости, општину у којој испитаник живи, тип пребивалишта, брачно стање, податке о члановима домаћинства, ниво образовања и радни статус. Друга група односила се на самопроцену сопственог материјалног стања, као и нивоа поверења у људе, јер ови показатељи могу бити важни у тумачењу присуства страха од криминалитета. Трећа и најбројнија група питања односила се на показатеље страха од криминалитета и била је усмерена на утврђивање постојања страха од криминалитета у различитим ситуацијама (местима и времену), као и на утврђивање доминантних облика криминалитета који изазивају страх као реакцију испитаника оба пола. Неколико питања односе се на облике заштите који се у пракси примењују.

Прикупљени подаци шифрирани су и унесени у матрицу. У анализи је коришћен хи-квадрат тест како би се утврдила статистичка значајност уочених разлика између укрштених обележја. Обрада података је рађена у програму СПСС.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Лични осећај безбедности

Како бисмо сазнали емоционалну димензију страха од криминалитета, испитаницима смо поставили општа питања: колико се током дана и вечери осећају безбедним у насељу и у кући/стану у коме живе, који је узрок њихове небезбедности, да ли ноћу због безбедности избегавају да пролазе неким улицама, да ли се плаше неких облика криминалитета и којих конкретно. У укупном узорку највећи део испитиваних се дању осећа сасвим безбедно (43,0%) или прилично безбедно (40,6%) у насељу у коме живе. Много мањи проценат испитиваних осећа се помало небезбедно (13,9%) или изузето небезбедно (2,3%). Упоређивањем мушкараца и жена уочавамо одређене разлике, односно, мањи проценат жена од мушкараца осећа се сасвим безбедно – 37,7% жена у односу на 48,6% мушкараца и већи проценат жена од мушкараца осећа се помало небезбедно – 18,5% жена у односу на 8,9% мушкараца. За разлику од осећања безбедности током дана, које је код испитиваних веома испољено, када се ради о осећању безбедности у вечерњим сатима, највише испитиваних осећа се „прилично безбедно” – 39,6%, и то већи проценат мушкараца (20,5%) у односу на жене (19,1%) у целокупном узорку. Међу особама женског пола највише је оних које се осећају помало небезбедно (38,5%) и изузетно небезбедно (7,9%). Сасвим безбедно осећа се 30,0% мушкараца и 15,8% жена.

Иако разлика у осећању безбедности у дневним и вечерњим периодима између мушкараца и жена није велика, можемо констатовати да се жене осећају мање безбедним у вечерњим часовима. Разлике можемо објаснити најпре биопсихолошким специфичностима полова (физичка слабост и мања одбрамбена способност), израженијим испољавањем страха код жена у односу на мушкарце, што је условљено друштвеним улогама и очекивањима, односно, мушкарци су храбрији, жене су искреније када, за разлику од мушкараца, признају да се плаше.

Узроци небезбедности

У укупном узорку највише је оних који кажу да је узрок њихове небезбедности пораст уличног криминалитета и криминалитета насиља – 32,4%, затим лоша економска ситуација – 27,1%, пад друштвених вредности – 21,3%, лош рад државних органа – 16,8% и само 1,8% испитаника каже да је узрок раније искуство виктимизације. Како веома мали проценат испитиваних има искуство претходне виктимизације,⁶ њихова процена да је главни узрок небезбедно-

⁶ У укупном узорку 1,8% испитаника изјаснило се да су раније били жртве кривичних дела, од тога 1,9% испитаница и 1,6% испитаника.

сти пораст уличног криминалитета и криминалитета насиља, пре свега, заснива се на сазнањима из медија и других средстава информисања о криминалитету и распрострањености појединих облика криминалитета.

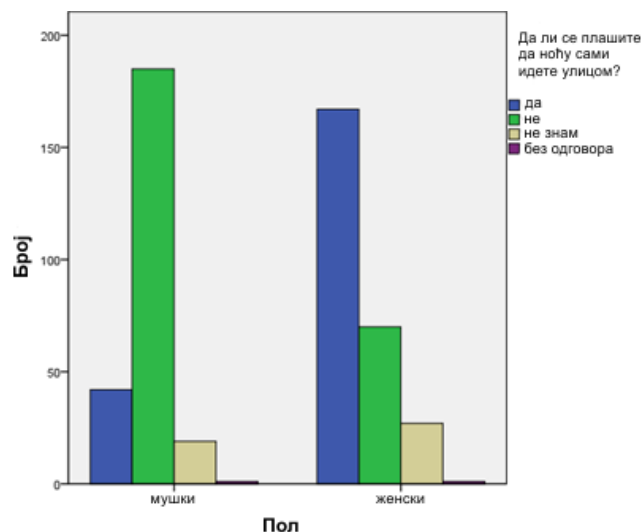
У одговорима на питање које се тиче узрока небезбедности постоји статистички значајна разлика између мушкараца и жена. Највећи проценат испитаница узрок сопствене небезбедности сагледава у порасту уличног криминалитета и криминалитета насиља – 40,0%, затим у лошој економској ситуацији – 25,3%, паду друштвених вредности – 18,1% и свега 1,6% у ранијој виктимизацији. Највећи проценат испитаника, међутим, сматра да је разлог њихове небезбедности највише у лошој економској ситуацији – 29,1%, паду друштвених вредности – 24,7%, порасту уличног криминалитета и криминалитета насиља – 24,3%, лошем раду државних органа – 19,0% и ранијој виктимизацији – 1,6%. Интересантно је то да се веома мали проценат испитиваних изјаснио да има искуство претходне виктимизације, што је утицало на њихов јачи осећај безбедности и мањи страх од криминалитета.

Страх за сопствену безбедност на јавном месту

Да бисмо испитали у којој мери је код испитаника изражен осећај личне (не)сигурности, поставили смо два питања: „Да ли због личне сигурности ноћу не пролазите неким улицама?” и „Да ли се плашите да ноћу идете сами улицом?”. Највећи проценат испитиваних одговорио је да због личне сигурности ноћу не пролазе неким улицама – 46,1%. При томе, знатно је већи проценат испитаница (61,9%) које су потврдно одговориле на ово питање у односу на проценат испитаника (29,1%), што показује да су жене опрезније и да је код њих израженији страх за сопствену безбедност. Такође, занимљиво је да већи проценат испитаница (10,1%) од испитаника (7,3%) одговорио да ноћу не излазе напоље, што показује да су жене сигурније када су у кући него на улици.

Дистрибуција одговора на питање „Да ли се плашите да ноћу сами идете улицом?” показала је да је велики број испитиваних одговорио да се не плаше да ноћу сами иду улицом – 49,8%. Међутим, од укупног броја ових „храбрих” испитиваних, 74,9% је мушкараца, док је нешто мање жена – 63,0%. На нивоу целокупног узорка само 8,2% мушкараца се плаше да ноћу сами иду улицом, док је проценат жена у целокупном узорку много већи – 32,6% (в. Графикон 1).

Овакав налаз потврђује да се жене више плаше за своју безбедност и да избегавају да ноћу буду саме на улици.

Графикон 1

Узроци страха за сопствену безбедност на јавном месту

Ради сагледавања разлога страха испитаника да ноћу сами иду улицом, поставили смо им питање чега се конкретно плаше и понудили им неколико одговора: физичког напада, сексуалног насиља, одузимања новца и других вредности, саобраћаја, наркомана, хулигана. Највећи број испитиваних изјаснио се да се највише плаши физичког напада – 40,8%, затим одузимања новца и других вредности – 19,9%, сексуалног насиља – 19,9%, наркомана – 0,6%, пијаница и просјака – 0,4% и саобраћаја – 0,2%. Дистрибуција одговора према полу разликује се утолико што се испитанице у знатно већем проценту плаше сексуалног насиља од испитаника, тај однос је 26,0% жена и 0,4% мушкараца. Овакав одговор је очекиван, с обзиром на то да су, како многа истраживања и статистички подаци потврђују, жене најчешће жртве сексуалног насиља. Испитанице се у већем проценту од испитаника плаше физичког напада – 29,4% испитаница и 31,6% испитаника. Страх од наркомана и хулигана постоји у сасвим ниском, чак занемарљивом проценту, а много више је заступљен страх од одузимања новца и других драгоцености, више код мушкараца (26,3%) него код жена (14,0%). Процент мушкараца који није одговорио на ово питање није мали – 39,7%, што се уклапа у ранији налаз о већој сигурности и осећању безбедности код мушкараца него код жена.

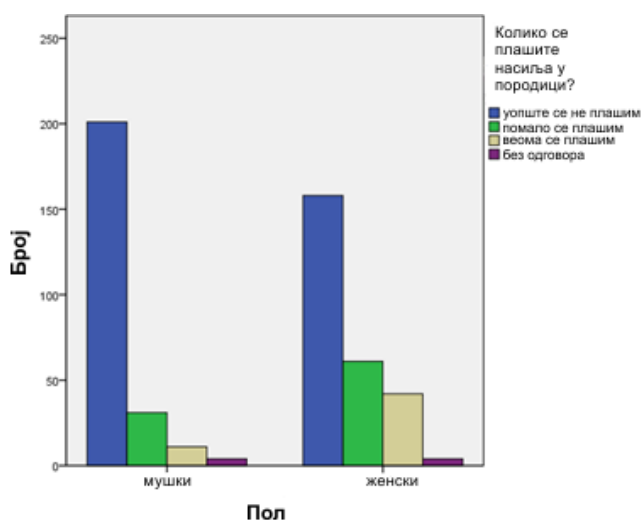
Страх од физичког напада на јавном месту

Одговори на питање „Колико се плашите физичког напада?“ показују да се од овог чина виктимизације *помало плаше* мушкарци

(56,3%) и жене (52,1%) у скоро подједнаком обиму. Међутим, када смо их питали да ли се *уопште не плаше*, троструко више мушкараца (34,4%) него жена (11,3%) изјавило је да се *уопште не плаши*. Ситуација је била обрнута када су упитани да ли се *веома плаше*. Наиме, 34,7% жена у односу на 8,1% мушкараца је изјавило да се *веома плаше*, тако да је родна разлика у перцепцији физичког насиља веома изражена.

Страх од насиља у породици

Насиље у породици је веома распрострањено како у свету тако и у Србији, али о тачном обиму овог облика криминалитета не постоје подаци, јер нема адекватног статистичког праћења. Насиље у породици и даље је „добро чувана породична тајна”, што су потврдили одговори на питање „Да ли се плашите насиља у породици?”. Очекивали смо да ће се код одговора на ово питање испољити значајна процентуална разлика између мушкараца и жена и да ће се жене у знатно већем проценту од мушкараца изјаснити да се плаше насиља у породици јер су оне најчешће жртве овог облика криминалитета. Међутим, у нашем узорку, чак 59,6% жена је одговорило да се *уопште не плаши* насиља у породици, *помало се плаши* 23,9% жена, а *веома се плаши* само 15,8% жена. Сматрамо да је овакав резултат последица чињенице да жене које трпе насиље у породици најчешће нису спремне да о томе јавно говоре, сматрају га својим „породичним проблемом” и не препознају га као претњу по своју безбедност и сигурност. На то утиче друштвена невидљивост и тривијализација насиља у по-

Графикон 2

родиници, али и сазнање да надлежни органи не пружају адекватну и ефикасну помоћ и подршку жртвама насиља у породици и да се извршиоци насиља у породици не кажњавају адекватним казнама (Konstantinović Vilić, Petrušić, 2010: 10; Konstantinović Vilić, Petrušić, 2004: 165; Petrušić, Konstantinović Vilić, 2010: 9) (в. Графикон 2).

Страх од сексуалног насиља

Када смо испитанике питали „Колико се плашите силовања и других облика сексуалног насиља?“, 83,0% мушкараца и 21,5% жена определило се за одговор *уопште се не плашим*, што показује да се мушкарци у великом броју, у односу на одговоре жена, изјавили да се *уопште не плаше*. Затим, 52,5% жена је насупрот 5,3% мушкараца изјавило да се *веома плаше*, док се *помало плаше* 24,5% жена и 9,7% мушкараца. Налаз потврђује да жене, заправо, имају изразит страх од сексуалног насиља, које је специфична врста виктимизације. Родна диференцијација у овом налазу одговора резултатима многих истраживања феномена сексуалног насиља, чије су жртве, најчешће и у великом броју, управо жене.

Страх од убиства

На питање „Колико се плашите убиства?“ 55,8% жена и 30,0% мушкараца изјавило је да се *веома плаши*, док је 38,9% мушкараца и 28,9% жена изјавило да се *уопште не плаше*. Да се *помало плаше* изјавило је 29,6% мушкараца и 20,8% жена. Из налаза се види да се убиства плаше и мушкарци, али је страх код жена статистички упадљив у односу на мушкарце и очигледно је да је претпостављање ризика да се постане жртва веће код жена. Упоређивањем брачног статуса, као независне варијабле, и страха од убиства, као зависне варијабле, утврдили смо да се највећи проценат испитаника различитог брачног статуса *веома плаши* убиства – 43,4%. Највише се плаше убиства испитаници који живе у ванбрачној заједници – 70%, затим удовице и удовци – 46,3%, а најмање је страх испољен код разведених испитаника – 32,1%.

Сагледавање социјалних проблема у заједници

У обележавању *највећих социјалних проблема у граду* одговори испитаника оба пола се у извесној мери разликују. Наиме, сви су, у великом проценту, сагласни да су највећи социјални проблеми у граду наркоманија и алкохолизам. У даљој анализи података види се да и мушкарци и жене мисле да су доминантни социјални проблеми употреба оружја, цепарење и напади на имовину, као и вршњачко насиље. Разлике се јављају у перцепцији силовања и покушаја силовања (мушкарци – 1,2%, жене – 7,9%), као и трговине људима (мушкар-

ци – 8%, жене – 3,8%). Мушкарци виде трговину људима као социјални проблем, док жене мисле да су то силовање и покушај силовања, што се може објаснити тиме да су жене рањивије, јер су најчешће жртве силовања или покушаја силовања. Када је у питању перцепција насиља у породици, оно је као социјални проблем скоро незапажено и код жена и код мушкараца. Одговор можда лежи у „тамној бројци насиља у породици” или у „завери ћутања” и жена и мушкараца, када је у питању откривање овог феномена.

Оцена рада полиције

Из одговора на питање „Шта мислите колико је полиција у Вашем граду и делу града у коме живите ефикасна у контроли криминала?”, закључили смо да поверење у полицију и њен рад немају ни мушкарци, ни жене. Мушкарци (53,0%) у великој мери, нешто више од жена (47,5%), сматрају да *полиција није ефикасна*. Да је *полиција добра у свом послу* сматра више мушкараца (23,1%) него жена (14,3%). Уопштено, жене су мање задовољне радом полиције. Истраживања су показала да не постоји раширено поверење у институције у Републици Србији. Неке анализе указују на то да се последњих година може говорити и о прогресивној делегитимизацији институција.

Одговори испитаника на нека конкретна питања статистички се значајно разликују. На питање „Колико често милиционер (пешице или колима) прође улицом у којој станујте?”, 33,2% мушкараца изабрало је одговор *најмање једном недељно*, док се за овај одговор определило само 19,6% жена. Одговор *најмање једном месечно* дало је 14,2% мушкараца и 10,6% жена, а одговор *најмање једном дневно* – 21,9% мушкараца и 21,1% жена. За одговор *никад* определило се 15,8% мушкараца и 29,1% жена. Када се налаз анализира, уочава се разлика између мушкараца и жена у перцепцији бриге полиције за грађане. Наиме, жене, за разлику од мушкараца, сматрају да је динамика институционалане бриге за безбедност неадекватна.

Стратегије заштите

Истраживањем смо настојали да утврдимо постоје ли разлике међу женама и мушкарцима у погледу стратегија заштите. Најпре смо им поставили питање колико често излазе увече ради забаве. Њихови одговори се статистички значајно разликују: *најмање једном недељно* излази 40,0% жена и 29,1% мушкараца, *готово сваког дана* 25,5% мушкараца и знатно мање жена (14,0%), а *ређе него једанпут месечно* 30,0% мушкараца и 23,4% жена. Када упоредимо налазе, видимо да жене, заправо, мање и ређе излазе, а слободно време чешће проводе у кући, што се може објаснити и чињеницом да су, сходно доминантним стереотипним родним улогама, оне те које чувају дом/породицу.

Истраживања показују да су за осећај безбедности и сигурности важни добросуседски односи, као и поверење у суседе. То повећава утицај социјалних мрежа и осећање кохезије у насељу, а самим тим и осећај личне безбедности. Међутим, расподела одговора на питање „Да ли сте неког од суседа, рођака, пријатеља, замолили да Вам обиђе стан када сте дуже били одсутни?” показује да 72,1% мушкараца и 61,9% жена одлучује да им нико не обилази стан/кућу. Међу онима који суседима поверавају бригу о дому нешто је више жена (15,1%) него мушкараца (13,4%). Фреквенција одговора мушкараца је значајнија и утолико је њихова перцепција безбедности и осећај сигурности у сопственом животном простору већа у односу на жене.

Када смо испитанике упитали „Ко је највише заслужан за Вашу личну безбедност?”, половина жена (50,2%) изјавила је да је то *начин живота*, а исто мисли и нешто мањи број мушкараца (42,9%). Дакле, жене статистички значајније, у односу на остале понуђене одговоре, сматрају да сопствена безбедност може да се осигура оним што је наш лични избор и лична одговорност. И мушкарци (17,8%) и жене (17,0%) имају, скоро подједнако, али не и велико, поверење у *институције (војска, полиција)*. У добре социјалне мреже (*добри суседи/комишлук*) више поверења имају жене (10,9%) у односу на мушкараце (4,0%). Међутим, мушкарци се статистички значајније (22,7%) опредељују за *самозащиту* у односу на жене (9,4%), што је, рекли бисмо, у складу са културним обрасцем мушкости на овим просторима. Уопштено, људи (мушкарци и жене) имају највећи степен поверења у себе и своје личне изборе.

ЗАКЉУЧАК

Сprovedено истраживање је потврдило наше очекивање да међу мушкарцима и женама постоје разлике у препознавању угрожавајућих фактора у друштву и осећаја (не)безбедности и страха од криминалитета у различитим животним околностима. Иако налази показују да једна продубљенија анализа може указати и на друге факторе који одређују страх од криминалитета као зависну варијаблу (године старости, живот у породици или ван ње и др.), фокусирана анализа у односу на родне одлике осећања безбедности и страха од криминалитета доноси очекиване резултате. Наиме, жене и мушкарци на различите начине доживљавају опасност у животној средини, жене се осећају угроженим у односу на специфичне опасности, тако да би стратегија која се бави безбедношћу морала да има у виду њихове безбедносне потребе.

Жене се, у односу на мушкараце, у већој мери осећају небезбедним у насељима и становима у којима живе, како дању тако и у току вечери. Узроци небезбедности перципирају се на различит на-

чин код мушкараца и жена. Жене као основни узрок небезбедности наводе пораст криминалитета и насиља, док мушкарци наводе лошу економску ситуацију. Жене се чешће од мушкараца плаше да пролазе појединим улицама, као што се упадљиво плаше да излазе у току вечери и ноћи. Жене се више плаше за своју безбедност – 63,0% жена одговорило је како се плаше да ноћу иду саме улицом.

Као најчешће разлоге страха за своју безбедност жене наводе физичко насиље (препознато и од стране мушкараца у значајно нижој мери) и сексуално насиље које се уопште не препознаје као опасност међу мушкарцима. Такође, жене се значајно више плаше џепарења. Мањи страх код жена постоји од крађе аутомобила, један од разлога је, свакако, тај што су у мањем броју власнице аутомобила.

Иако је већина испитаника одговорила да се не плаши насиља у породици, већи проценат жена је одговорио да се помало (23,0%) или веома (15,8%) плаши насиља у породици. Висок проценат жена које насиље у породици не препознају као опасност, иако су управо оне најчешће жртве, последица је друштвене невидљивости и тривијализације насиља у породици, неспремности жена да о њему говоре ван породице. Такав став жена делимично се може објаснити и стратегијом порицања, којој жене жртве овог насиља често прибегавају. Жене се више од мушкараца плаше и разбојништва и напада оружјем, а највећа разлика постоји код препознавања насиља од сексуалног напада. Иако статистика показује да су мушкарци чешће жртве свих облика криминалитета, па и убиства, 38,9% мушкараца је одговорило да се уопште не плаши убиства. Много већи проценат жена веома се плаши убиства – њих чак 55,8%.

И мушкарци и жене злоупотребу психоактивних супстанци сматрају најзначајнијим проблемом у граду, али разлика постоји у сензибилисаности за сексуално насиље и трговину људима, чији значај жене увиђају у значајно вишем проценту. Жене су такође незадовољније радом полиције и тиме колико често полицајци контролишу крај у коме живе.

Жене одржавају интензивније контакте са пријатељима, комшијама и рођацима, односно, имају развијене социјалне мреже. Иако жене остварују чешће социјалне контакте, ређе од мушкараца излазе увече ради забаве. Када упоредимо налазе, видимо да жене, заправо, мање и ређе излазе. Жене, такође, чешће проверавају од мушкараца ко је на вратима пре него отворе. При обезбеђивању сигурности и безбедности, мушкарци се најчешће ослањају на сопствене снаге, а жене начин живота прилагођавају својим потребама за безбедношћу.

Дакле, резултати истраживања потврдили су да приликом стварања локалних безбедносних политика и стратегија, безбедносни проблеми и потребе жена у локалној заједници морају да се узму у обзир, што подразумева и потребу да институције сектора безбед-

ности (полиција, правосуђе) буду сензибилисане и едуковане да безбедносне претње и ризике сагледавају из родне перспективе.

ЛИТЕРАТУРА

- Благојевић, М. (2000). Дискриминација: неплаћено, потплаћено и потцењено. Discrimination: unpaid, underpaid, undervalued. У: Благојевић, М. пр. *Мапурање мизогиније у Србији: дискурси и праксе*. [Mapping Misogyny in Serbia: Discourse and Practice] Београд: Асоцијација за женску иницијативу.
- Болчић, С., Милић, А. (пр.) (1999) *Србија крајем миленијума: Разарање друштва, промене и свакодневни живот*. [Serbia at the End of the Millennium: Destruction of the Society, Changes and Everyday Life] (eds) Београд: ИСФФ.
- Bottoms, A., Roberts, J. (2010). *Hearing the Victim*, Portland, Oregon: Willan Publishing.
- Гетош, А. М., Гибел, С. (2012). *Страх од криминала међу студентима Правног факултета у Сплиту*. [Fear of Crime Among Students of the Faculty of Law in Split] Зборник радова Правног факултета у Сплиту, год. 49, 3, стр. 533–552.
- Гјони, В. Г. (2006). *Страх од криминалитета: обиљежја спола и доби*. [Fear of Crime: The Characteristics of Sex and Age] Хрватски летопис за казнено право и праксу, 13, стр. 171–187.
- Ђурић, С., Поповић-Ћитић, Б. (2013). *Страх од криминала у главним градовима бивших југословенских република*. [Fear of Crime in the Major Cities of the Former Yugoslav Republics] Социологија, Vol. LV, 1, стр. 209–228.
- Љубичић, М., Драгишић Лабаш, С. (2010). *Страх од злочина – истраживање ставова студената*. [Fear of Crime – Survey of Students' Attitudes] Социолошки преглед, Vol. XLIV, 4, стр. 615–638.
- Meloy, M., Miller, S. (2011). *The Victimization of Women*, New York: Oxford University Press.
- Николић Ристановић, В. (1990). *Страх од криминалитета у Београду*. [Fear of Crime in Belgrade] Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, стр. 343–361.
- Karmen, A. (2004). *Crime Victims, An Introduction to Victimology*. Canada:Thomson.
- Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В. (1998) *Криминологија*. [Criminology] Ниш: Студентски културни центар.
- Константиновић Вилић, С., Петрушић, Н. (2004) *Кривично дело насиља у породици – Правна пракса у Републици Србији*. [The Crime of Domestic Violence – Legal Practice in the Republic of Serbia] Ниш: Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију.
- Одановић, Г., Бјелош, М.(2012). *Безбедност и родна равноправност на локалном нивоу*. [Security and Gender Equality at the Local Level.] Београдски центар за безбедносну политику.
- Константиновић Вилић, С., Петрушић, Н. (2010) *Жене, закони и друштвена стварност*. [Women, Law and Social Reality] Ниш: Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију.
- Петрушић, Н., Константиновић Вилић, С., (2010) *Породичноправна заштита од насиља у породици у правосудној пракси Србије*. [Family Law Protection Against Domestic Violence in the Judicial Practice in Serbia] Београд: Аутономни женски центар, Ниш: Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију.
- Звекић, У. (2011). *Жртве криминала у земљама у транзицији*. [Victims of Crime in the Transition Countries] Земун: Прометеј.

Шакић, М. (2010). *Страх од криминалитета међу студентима и неке његове одреднице*. [*Fear of Crime Among the Students and Some of its Determinants*] Свеучилиште у Загребу, Хрватски студији, www.unizg.hr/.../Mateja%20Sakić_Strah%20od%, приступ 22. 9. 2014.

FEAR OF CRIME IN THE TERRITORY OF THE CITY OF NIŠ: EXPLORING GENDER DIFFERENCES

Slobodanka Konstantinović Vilić, Nevena Petrušić, Natalija Žunić
University of Niš, Faculty of Law, Niš, Serbia

Summary

The fear of crime is a significant social problem which has a negative impact on the quality of life of an individual and the society as a whole. It is an important indicator of citizens' feelings of (in)security and (dis)satisfaction with the activities of public authorities in charge of formal social control, detection and prosecution of criminal offenders. When assessing the level of overall security in a society, it is necessary to examine to what extent the fear of crime contributes to overall social insecurity. The awareness of the dimensions, characteristics and causes governing the fear of crime in a society is essential for determining the domain of personal safety and security; moreover, it is a solid foundation for developing appropriate security policies and strategies for combating crime on both national and local level.

In the process of examining the fear of crime, it is necessary to approach this issue from the gender perspective, which is important in terms of exploring the different perceptions and attitudes of men and women concerning the degree of imminent risk or exposure to crime. Previous studies have shown that the fear of crime is far more prominent in women than in men, which, inter alia, may be a result of women's perception of being exposed to increased risk due to their personal vulnerability; this risk is often associated with the nature of threats which they have already been exposed to or for which they believe they may be exposed to. The empirical survey conducted on the research sample including a total of 512 adult respondents, residing in the territory of five municipalities of the City of Niš, has confirmed the anticipated results that there are considerable differences in male and female perception of the fear of crime, their awareness of risk factors, and the overall feelings of fear and (in)security in different life situations. Therefore, in order to provide for the specific security needs of both men and women, it is essential to develop gender sensitive security policies and strategies.